

Araştırmalar ve İncelemeler / Researches and Studies

İslâm Hukukunda ve Türk Medeni Hukukunda Ergin Akrabaya Karşı Nafaka Yükümlülüğü

Üveys Ateş*

Öz

Mükellef şahsın mâlî yükümlülükleri içerisinde, çekirdek ailesinin fertleri olan eş ve çocuklarının geçimini sağlama ve zengin ise yardıma muhtaç durumdaki akrabalarına maddi yardımda bulunma görevi de bulunmaktadır. Bu sadece ahlâkî bir görev olmayıp, aynı zamanda hem İslâm hukukunda hem de Türk medeni hukukunda bağlayıcılığı olan hukuki bir yükümlülüktür. Bu çalışmada hukuk dilinde nafaka adı verilen bu yükümlülüğün, eş ve küçük çocukların dışında kalan ergin akrabaya karşı sorumlu olunan kısmı her iki hukuk sistemi açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Akrabaya nafaka yükümlülüğünün iki hukuk düzeninde de üst ve alt soy yakınlarla birlikte civar soy hısımlarına da teşmil edildiği, ancak bu iki grup akrabanın, nafaka hakkını elde edebilmek için aranan şartlar ve nafakayla ilgili hükümler açısından farklı değerlendirmelere tabi tutulduğu görülmektedir. Öte yandan İslâm hukukuna göre yalnızca meşru bir evlilik içerisinde meydana gelen doğum yoluyla soy bağı olduğundan, nafaka yükümlüsünün, kendisiyle ancak bu yolla bağı bulunan soy yakınları ile arasında nafaka hukuku söz konusu olmaktadır. Bu husus İslâm hukukuyla, evlatlık edinme ve

* Arş. Gör. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü İslâm Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, uates@fsm.edu.tr, orcid.org/0000-0002-5128-9751

evlilik dışı doğum yoluyla da soy bağı ve nafaka hukuku oluşabileceğini kabul eden Türk medeni hukuku arasında nafaka bağlamındaki temel ayırım noktasını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm hukuku, Türk medeni hukuku, nafaka, yardım nafakası, ergin akraba, üstsoy, altsoy, civar hısımlar.

Statutory Duties to Furnish Maintenance for Adult Relative in Islamic Law and Turkish Civil Law

Abstract

Within the financial obligations of a obligated person, there exist the task for earning a livelihood for the individuals of the elementary family who are spouse and children, and the person is rich, the task for providing financial support for the relatives who are in need. This is not considered only as a moral duty but also a legal obligation which is binding in both Islamic Law and Turkish Civil Law. The part of this obligation which is called as maintenance in about being liable for the adult relative, apart from the spouses and children are examined by comparing both legal systems in this study.

It is seen that the maintenance obligation for the relative is extended for the collateral kin as well as the upper and bottom lineages in both legal systems; and these two groups of relatives are subject to various evaluations in terms of provisions regarding the requirements and maintenance to obtain the right for maintenance. On the other hand, since paternity is considered to be created by legitimate birth which is experienced under only marriage according to Islamic Law, maintenance law can be a matter between the kins and the person who is liable for maintenance only in this way. This point constitutes the fundamental distinction between Islamic Law and Turkish Civil Law which accepts that kinship and maintenance obligation can be created by adopting child/children and illegitimate child/children in terms of maintenance.

Keywords: Islamic law, Turkish civil law, alimony, support alimony, adult relative, ascendants, descendants, collateral kins.

Giriş

Nafaka, çeşitli sebeplerle geçimlerini kendi başlarına sağlama fırsatına sahip olmayan kimselerin, hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli temel ihtiyaçlarının, maddi imkânı müsait olan belirli yakınları tarafından karşılanmasını ifade eden bir hukuk terimidir. Gerek İslâm hukukunda gerekse Türk medeni hukukunda, belli şartları taşıyan kimselerin yerine getirmesi gereken mâlî bir yükümlülük olarak ele alınan nafaka, aile fertleri ve akrabalar arasındaki bağları güçlendiren bir yardımlaşma ve dayanışma müessesesi olması itibariyle üzerinde durulması önem arz eden bir konudur.

Hem İslâm hukukunda hem de Türk medeni hukukunda nafaka yükümlülüğünün, nafakaya muhatap şahıslar açısından, nikâhli eşe ve soy yakınlarına karşı olmak üzere iki farklı türü vardır. İslâm hukukunda eşlere karşı nafaka yükümlülüğü “*nafakatü’z-zevcât*” başlığı altında incelenirken, medeni hukukta “*bakım nafakası*” kapsamında düzenlenmiştir. Soy yakınlarına karşı nafaka yükümlülüğüne gelince, buna dair hükümler İslâm hukuku kaynaklarında “*nafakatü’l-ekârib*” başlığı altında ele alınmaktadır. Türk medeni hukukunda ise, kişinin yetişkin olmayan çocuklarına karşı nafaka yükümlülüğü yine bakım nafakası kapsamında, yetişkin çocukları ve diğer soy yakınlarına ödediği nafaka ise “*yardım nafakası*” adıyla ayrı bir nafaka türü olarak incelenmektedir.

Kişinin eşine ve küçük çocuklarına karşı nafaka yükümlülüğü, genellikle yetişkin durumdaki çocuklarına ve diğer akrabalarına karşı nafaka yükümlülüğünden mahiyet itibariyle farklılık arz etmektedir. Zira eşin ve küçük çocukların geçim masraflarını karşılamak bakım yükümlülüğü mahiyetinde bir ödevken; yetişkin olan çocuklara ve diğer akrabalara nafaka ödemek ise, -engelli çocukların ve ebeveynin bakımı, çok yaşlı anne babayı eve alıp bakmak gibi durumları ayırır sak- daha çok muhtaç birine maddi yardımda bulunmak kabilinden bir vecibe görünümündedir. Bu çalışmada mahiyet bakımından farklılıkları bulunan bu iki vecibeden, yetişkin/ergin akrabaya karşı nafaka yükümlülüğü, İslâm hukuku ve Türk medeni hukuku açısından karşılaştırmalı bir şekilde incelenecektir.

Bu kapsamda makalemizde öncelikle genel olarak nafakanın mahiyeti ve türlerinden söz edilecek, bu suretle nafakanın kavramsal çerçevesi ortaya konulacaktır. Daha sonra bahse konu olan ergin akrabaya ödenen nafaka çerçevesinde; nafaka yükümlülerinin ve nafaka alma hakkına sahip bulunanların kimler olduğu, nafaka ödeme yükümlülüğünün ve nafaka alma hakkının dayanakları, soy yakınları arasında karşılıklı nafaka hak ve yükümlülüğünün doğabilmesi için aranan genel ve taraflara özel şartlar, ödenecek nafaka miktarını tespitte göz önünde tutulması gereken kıstaslar, akrabalardan nafaka talebinde bulunurken gözetilmesi

gereken sıra, nafaka borcunun hukuken sübutu ve nafaka yükümlülüğünün düşmesi mevzuları iki hukuk sistemi yönünden ele alınacaktır.

Araştırmamızın İslâm hukuku ile ilgili kaynakları, dört mezhebe ait klasik fıkıh kaynakları ile nafaka konusunu İslâm hukuku açısından ele alan güncel Arapça ve Türkçe akademik çalışmalardan oluşmaktadır. Ayrıca Osmanlı Nafaka Kanunu'ndan da çalışmamızda yararlanılmıştır. Çalışmanın Türk medeni hukukuna dair kaynakları ise, başta Türk Medeni Kanunu olmak üzere hukuk fakültelerinde nafakayla ilgili yapılmış bazı yüksek lisans ve doktora çalışmaları ile medeni hukuk alanında yazılmış eserlerdir.

1. Nafakanın Tanımı

Nafaka kelimesi sözlükte “malı harcamak,¹ bir şeyi tüketmek²” manalarında ki “infâk” masdarından türetilmiş bir isimdir³ ve “harcanan veya tüketilen şey” anlamına gelmektedir.⁴ Terim anlamı itibariyle nafakanın fıkıh kaynaklarında ve Türk medeni hukukuna dair eserlerde çeşitli tarifleri yapılmıştır. Bazı İslâm hukukçuları nafakayı “bir şeye varlığının kendisi sayesinde sürdüğü ihtiyaçlarını vermektir” şeklinde tanımlamaktadırlar.⁵ Bu tarifte muhtaç durumunun ihtiyacını karşılama eyleminin adı olarak ifade edilen nafaka, benzer bir tarifte ise bu eyleme konu olan nesnenin ismi olarak şöyle tanımlanmaktadır: “Nafaka, bir şeyin varlığını sürdürebilmesi kendisine bağlı bulunan zaruri ihtiyaçlarının temini için gerekli olan maldır.”⁶

Mezkûr tariflerde nafakanın muhatabından bahsedilirken “şahıs” yerine “şey” ifadesinin kullanılması, tarifin İslâm hukukçularının tasnifinde yer alan bütün nafaka türlerini içermesini sağlama amacından kaynaklanmaktadır. Nitekim aşağıda temas edileceği üzere İslâm hukukunda şahıslar için olduğu gibi kişinin mül-

- 1 Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 3. bs., Beyrut, Dâru sâdir, 1414 h., X, 358.
- 2 Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münir fî garibi's-Şerhi'l-kebir*, Beyrut, el-Mektebetü'l-ilmîyye, t.y., II, 618.
- 3 Feyyûmî, *a.g.e.*, II, 618; Sa'dî Ebû Ceyb, *el-Kâmüsü'l-fikhî luğaten ve istilâhan*, 2. bs., Dımeşk, Dâru'l-fıkr, 1408/1988, s. 358.
- 4 İbn Manzûr, *a.g.e.*, X, 358; Muhammed Revvâs Kal'acî-Hâmid Sâdık Kanîbî, *Mu'cemü'luga-ti'l-fukahâ*, 2. bs., y.y., Dâru'n-nefâis, 1408/1988, s. 485; Ebû Ceyb, *a.g.e.*, s. 358.
- 5 Kemâlüddîn Muhammed b. Abdülvâhid İbnü'l-Hümâm es-Sivâsî, *Fethu'l-Kadir*, y.y., Dâru'l-fıkr, t.y., IV, 378; Osman b. Ali Fahrüddîn ez-Zeyla'î, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, Bulak/Kahire, el-Matbaatü'l-kübrâ el-emîriyye, 1313 h., III, 50; Muhammed Amîmü'l-ihsân el-Müceddidî el-Bereketî, *et-Ta'rifâtü'l-fikhiyye*, y.y., Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1424/2003, s. 231.
- 6 Kal'acî- Kanîbî, *a.g.e.*, s. 485.

kiyetinde bulunan canlı varlıklar, hatta sahip olduğu eşyalar için de nafakadan söz edilmiştir. Bazı İslâm hukukçuları ise nafakayı daha dar çerçevede, yalnızca kişiler için söz konusu olan nafakayı kapsayacak şekilde tarif etmişlerdir. Mesele Hanbelî fakih Haccâvî'nin (ö. 968/1560) şu tarifi böyledir: “*Nafaka, kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselere yetecek miktarda ekmek, katık, giysi, konut ve bunlara tabi olan şeylerdir.*”⁷ Mecelle'nin nafaka tarifi ise şöyledir: “*Nafaka: Havâyice ve taişe sarf olunacak akçe ve zâd ve zahîre makûlesidir.*”⁸ Öte yandan Türk Hukuk Lügati'nde, nafaka “*zaruret içinde bulunan kimseye nakdî ve istisnâî hallerde aynı olmak üzere yapılan yardım*” şeklinde tanımlanmakta ve nafakanın kimlerden istenebileceğinin kanun tarafından belirlenmiş olduğu ifade edilmektedir.⁹

2. Nafakanın Çeşitleri

2.1. İslâm Hukukunda

İslâm hukukuna göre nafaka yükümlülüğüne sebep teşkil eden üç durum bulunmakta olup, bunlar fukahânın ittifakıyla zevciyyet, karâbet ve mülkiyetten ibarettir.¹⁰ Bu üç sebebe paralel olarak üç çeşit nafaka ortaya çıkmaktadır. Bunlar eş nafakası, akraba nafakası ve mâlik olunan varlıkların nafakasıdır.¹¹ Eş nafakasından maksat kocanın sahih bir nikâhla evli bulunduğu karısının geçim masrafları olup, İslâm hukukuna göre kocanın karısının nafakasını temin etmesi farzdır.¹² Mâlik olunan şeylerin nafakası ise, kişinin mülkiyetinde bulunan canlı

7 Şerefüddîn Ebu'n-Necâ Musa b. Ahmed el-Haccâvî, *el-İknâ' fi fihî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Abdülâtîf Muhammed Musa es-Sübki, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, t.y., IV, 136.

8 *Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye*, md. 1054.

9 Türk Hukuk Kurumu, *Türk Hukuk Lugati*, 3. bs., Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1991, “Nafaka 1” md., s. 265.

10 İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, IV, 378; Zeynüddîn b. İbrahim İbn Nuceym el-Misrî, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 2. bs., y.y., Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, t.y., IV, 188; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415/1994, V, 151; Mensûr b. Yunus el-Buhûfî, *Keşşâfî'l-İknâ'an metni'l-İknâ'*, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, t.y., V, 460; Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed ed-Derdîr el-Adevî, *eş-Şerhu'l-kebîr* (Desûkî'nin hâşiyesiyle birlikte), y.y., Dâru'l-fikr, t.y., II, 508.

11 Bkz. Alâuddîn Ebü Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, 2. bs., y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1406/1986, IV, 15.

12 Mecdüddîn Ebu'l-Fadl Abdullah b. Mahmud el-Mevsilî, *el-Muhtâr li'l-fetvâ* (İhtiyâr şerhiyle birlikte), Kahire, Matbaatü'l-halebî, 1356/1937, IV, 3; Ebü Zekerîya Muhyiddîn Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*, thk. İvaz Kâsım Ahmed İvaz, y.y., Dâru'l-fikr, 1425/2005, s. 262; Ziyâüddîn Halil b. İshak el-Cündî, *Muhtasaru Halil*, thk. Ahmed Câd, Kahire, Dâru'l-hadîs, 1426/2005, s. 136; Haccâvî, *a.g.e.*, IV, 136; Hasan Güleç, *İslâm Hukukunda Nafaka*, İzmir, Anadolu Matbaacılık, 1996, s. 31.

varlıkların temel ihtiyaçları ile sahip olduğu eşyaların ıslah ve tamir masraflarıdır.¹³ Bu iki nafaka türü makale konumuzun dışında olduğundan burada üzerinde durmuyoruz. Akraba nafakasına gelince, bu nafaka türü kişinin kendileriyle arasında soy bağı bulunan yardıma muhtaç yakınlarının geçim masraflarını ifade etmektedir. Bu yükümlülük makalemizin konusunu teşkil etmektedir.

2.2. Türk Medeni Hukukunda

Türk medeni hukukunda nafaka temelde bakım nafakası ve yardım nafakası diye iki kısma ayrılmaktadır.¹⁴ Bakım nafakası esasen eşlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı yükümlü buldukları nafaka türüdür.¹⁵ Türk Medeni Kanununda eşlerden her biri imkânına göre ailenin geçimine katkı sağlamakla yükümlü tutulmuştur.¹⁶ Bu yükümlülüğü eşlerin kendiliğinden yerine getirmeleri gerekmektedir. Ancak onlardan birinin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde, nafaka alacaklısı eşin nafaka borçlusu eşe dava açıp nafaka talebinde bulunma hakkı doğar.¹⁷ Bakım nafakası kapsamında tedbir, yoksulluk ve iştirak nafakası olmak üzere yargı yoluyla istenebilecek üç tür nafaka vardır.¹⁸ Bu araştırmanın kapsamında olmadığı için bunları burada ele almıyoruz. Yardım nafakası ise, kendilerine yardım edilmediği takdirde yoksulluğa düşecek kimselerin, kanunda belirtilen yakın akrabalarından isteyebilecekleri, geçinmeleri için gerekli nafakayı ifade etmektedir.¹⁹

3. Ergin Akrabaya Nafaka Yükümlülüğü

Hem İslâm hukukunda hem de Türk medeni hukukunda ergin durumda bulunan çocuklar ve diğer soy yakınları için belli durumlarda nafaka yükümlülüğü

13 Bkz. Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 15, 40; *Osmanlı Nafaka Kanunu*, md. 634.

14 Gonca Gülfem Bozdağ, “Türk Hukukunda ve Uluslararası Hukukta Nafaka”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 2014, s. 14.

15 Turgut Akıntürk, *Türk Medeni Hukuku II-Aile Hukuku*, 10 bs., İstanbul, Beta Yayınları, 2006, s. 456.

16 Nitekim kanunun 186/3. maddesinde “Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılırlar” hükmü yer almaktadır.

17 Pembe Özdemir Kol, “Türk Hukukunda Tedbir Nafakası”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 2013, s. 17-18.

18 İzzet Doğan, “Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, sy. 35/1, 2015, s. 60; Bozdağ, *a.g.e.*, s. 14; Özdemir Kol, *a.g.e.*, s. 18.

19 Serhat Dolu, “İştirak Nafakası”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2010, s. 34-35. Ayr. bkz. Akıntürk, *a.g.e.*, s. 456; Recep Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2012, s. 144.

söz konusu olabilmektedir. İslâm hukukunda akraba nafakası kapsamında incelenen bu nafaka türü, medeni hukukta yardım nafakası başlığı altında ele alınmaktadır.²⁰

3.1. Nafaka Hakkına Sahip Olabilen Akraba

İslâm hukukunda da Türk medeni hukukunda da kişiyi nafaka alacaklısı olmaya elverişli kılan akrabalık yalnızca soy akrabalığıdır. Sıhrî akrabalık ve süt akrabalığı nafaka hakkına sebep teşkil etmemektedir.²¹ Hangi soy yakınlarının nafaka alacaklısı olabileceği hususu ise İslâm hukuk mezhepleri arasında ihtilafı bir konudur. Bu konuda çerçeveyi en dar tutan mezhep Mâlikî mezhebidir. Mâlikî hukukçular nafaka hakkına sahip bulunan yakınların yalnızca kişinin öz çocukları ve anne babası olduğu kanaatindedirler. Onlara göre dede ve nineler nafaka alacaklısı olamayacağı gibi torunlar da bu hakka sahip değildirler.²² Şâfiî hukukçular çerçeveyi biraz daha genişletmekte, nafaka alacaklılarına bütün usûl (üstsoy) ve fûrû'u (alt soyu) dâhil etmektedirler.²³

Hanefî mezhebinde nafaka alacaklılarına usûl ve fûrû'un yanında mahrem yakınlar da katılmaktadır.²⁴ Bu görüşe göre kişinin kardeş, amca, hala, dayı, teyze ve yeğenleri de nafaka almaya elverişli akraba kapsamında yer almaktadır.²⁵ Hanbelî hukukçular da Hanefîler gibi nafaka alma hakkını yalnızca usûl ve fûrû' ile sınırlandırmayıp başka akrabalara da teşmil etmektedirler. Ancak Hanefîler akrabalıkta mahrem yakınlığını ölçü kabul ederken, Hanbelîler mirasçılığı esas almışlardır. Onlara göre kişinin ashâb-ı ferâiz veya asabeden olması itibariyle mirasçısı bulunduğu yakınları ondan nafaka almaya elverişlidirler. Zevi'l-erhâm adı verilen yakınlar ise nafaka alacaklısı değildirler.²⁶ Buna göre

20 Nitekim Yargıtay'ın görüşü de ergin çocuğun alabileceği nafakanın yardım nafakası olduğu yönündedir. Bkz. Dolu, *a.g.e.*, s. 73.

21 İmân Mustafa el-Bugâ, *Nafakâtü'l-ekârib fi'ş-şerîati'l-İslâmiyye*, Dimeşk, Dâru'l-Mustafa, 1430/2009, s. 67; Celal Erbay, "Nafaka", *DİA*, XXXII, 2006, 282-285; Güleç, *a.g.e.*, s. 109-110; *TMK*, md. 364.

22 Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey el-Kelbî el-Gırnâtî, *el-Kavânîni'l-fikhiyye*, y.y., t.y., s. 148; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf el-Mevvâk, *et-Tâcü ve'l-iklîl li Muhtasari Halil*, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1416/1994, V, 584.

23 Ebû Zekerîya Muhyiddîn Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*, thk. Züheyr eş-Şâviş, 3. bs., Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî, t.y., IX, 83; *Minhâc*, s. 265.

24 Ahmed b. Muhammed Ebu'l-Hüseyn el-Kudûrî, *Muhtasaru'l-Kudûrî*, thk. Kâmil Muhammed Uveyda, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1418/1997, s. 174; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 30-31.

25 Dâmâd Efendi Şeyhzâde Abdurrahman b. Muhammed, *Mecmeu'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur*, y.y., Dâru'ihyâi't-türâsi'l-arabî, t.y., I, 500.

26 Buhûtî, *a.g.e.*, V, 480.

Hanefîlerin mahrem yakın olmadıkları için nafaka alacaklılığına elverişli saymadıkları amca çocukları, Hanbelî mezhebinde asabeden mirasçı oldukları için birbirlerine nafaka alacaklısı olmaya elverişlidirler. Öte yandan dayı, teyze gibi mahrem yakınlar Hanefî mezhebinde nafaka hakkına sahip görülürken, Hanbelî mezhebine göre zevi'l-erhâm kapsamında bulduklarından nafaka alacaklısı sayılmamaktadırlar.

Türk Medeni Kanununda ise nafaka alabilecek yakınlar üstsoy, altsoy ve kardeşlerle sınırlı tutulmuştur.²⁷ Ancak şunu ifade etmeliyiz ki, medeni hukukta soy bağının oluşumu için çocuğun evlilik içi ilişki sonucu dünyaya gelmesi şartı aranmamaktadır. Zira TMK'ya göre çocuk ile anne arasında yalnızca doğum yoluyla, çocuk ile baba arasında ise, anne ile evlilik, çocuğu tanıma ve hâkimin hükmetmesi yollarından biriyle soy bağı kurulabilmekte; ayrıca evlat edinmek de evlat edinenle evlatlık arasında soy bağı oluşturmaktadır.²⁸ Bu sebeple Türk medeni hukukuna göre evlilik dışı ilişkiden doğan çocuk ve onun altsoyu ile bu çocuğu gayri meşru yolla dünyaya getiren anne-baba ve onların üstsoyu birbirlerinin nafaka alacaklısı olabilmektedirler. Evlat edinenle evlatlık arasında da durum aynıdır.²⁹ Yine aynı sebeple evlilik dışı ilişkiden doğan kardeşler de birbirlerinden nafaka alabilmektedirler.³⁰ İslâm hukukunda ise seküler hukukun aksine evlilik dışı ilişki gayri meşru olup soy bağının oluşmasına engel görüldüğü gibi, evlatlık ilişkisiyle de soy bağı oluşmamaktadır. Dolayısıyla kişi gayri meşru ilişki sonucu dünyaya gelen biyolojik çocuğu ve kardeşleriyle, ayrıca evlatlığı ile birbirlerine nafaka alacaklısı olamamaktadırlar.

3.2. Akraba Arasındaki Nafaka Hukukunun Şer'î/Kanunî Dayanakları

Kişinin ana-baba ve çocuklarıyla arasında karşılıklı nafaka hak ve yükümlülüğünün sabit olduğu, hem tüm İslâm hukuk mezheplerinde hem de Türk medeni hukukunda ittifakla kabul edilen bir durumdur. İslâm hukukçuları kişi ile ebeveyn ve çocukları arasındaki bu hak ve yükümlülüğün sübutunu birçok naklî ve aklî delile dayandırmaktadırlar. Burada bu delillerden bir kısmını ele alacağımız gibi, kişi ile ebeveyn ve çocukları dışındaki yakınları arasında da nafaka hukukunun sabit olduğunu kabul eden İslâm hukuk mezheplerinin dayandıkları şer'î delilleri de inceleyeceğiz. Ayrıca Türk medeni hukukunun bu mevzudaki hükümlerinin yasal dayanaklarına temas edeceğiz.

27 Bkz. *TMK*, md. 364.

28 *TMK*, md. 282/I-III.

29 Zümra Topuksak, "Yardım Nafakası", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2011, s. 13-15; Bozdağ, *a.g.e.*, s. 90; Güleç, *a.g.e.*, s. 110-111.

30 Topuksak, *a.g.e.*, s. 17; Güleç, *a.g.e.*, s. 111.

3.2.1. Ebeveyne Karşı Nafaka Yükümlülüğünün Delilleri

Yetişkin çocukların muhtaç durumdaki anne ve babalarına karşı nafaka yükümlüsü olduklarına dair delillerden bir tanesi şu ayettir: “*Rabbin, “O’ndan başka hiçbir şeye ibadet etmeyin ve ana-babaya iyi davranın...” diye ferman buyurdu.*”³¹ Ayette açıkça belirtildiği üzere anne ve babaya iyi muamele etmek İslâm’ın kesin emridir. Anne-baba yoksul düşüp geçim sıkıntısı çektiğinde onların geçimini sağlamak da bu emrin kapsamına girmektedir.³² Zira onları darlık ve sıkıntı içinde bırakmak iyi muameleyle bağdaşmamaktadır. Bir başka delil ise Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şu hadisidir: “*Şüphesiz ki, kişinin yediği şeylerin en temizini (helali), kendi kazancından olanıdır. Çocuğu da onun kazancındandır.*”³³ Bu hadis, çocuklarının kazandıkları malların ebeveynlere helal olduğuna, onların ihtiyaç duyduklarında bu mallardan ihtiyaçlarını karşılayabileceklerine delalet etmektedir. Dolayısıyla muhtaç durumdaki anne babanın nafakasının çocuklarının mallarından karşılanması gerekmektedir.³⁴

3.2.2. Çocuklara Karşı Nafaka Yükümlülüğünün Delilleri

Babayla çocukları arasındaki nafaka yükümlülüğü karşılıklıdır. Baba nafaka alacaklısı da nafaka yükümlüsü de olabilir. Babanın çocuklarına karşı nafaka yükümlülüğüne delalet eden naslardan birisi şu ayettir: “*...Çocuğu emziren annelerin yiyecek ve giyecek ihtiyacını örfe uygun bir şekilde karşılamak çocuğun babasına aittir...*”³⁵ Ayetin ifade ettiği nafaka esasen çocuğu emziren anneye kocası tarafından verilmesi gereken eş nafakasıdır. Bununla birlikte kocanın nafaka yükümlülüğü emzirme süresiyle sınırlı olmadığı halde ayette özellikle bu dönemin zikredilmesi ve kocadan “*çocuğun babası*” diye bahsedilmesi, bilhassa bu dönemde çocuk sebebiyle nafakanın artırılması gerektiğine işaret etmektedir. Bu da çocuğun nafakasının babaya ait olduğunu göstermektedir.³⁶ Bunun yanında Hz. Peygamber’in (s.a.v.), kocasının kendisine ve çocuğuna yeteri kadar nafaka vermediğini, bu sebeple onun malından gizlice aldığını söyleyen Hind’e (ö. 14/635) söylediği şu söz de çocuğun nafakasının babaya ait olduğuna delil teşkil

31 İsrâ 17/23.

32 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 30; Buhûfî, *a.g.e.*, V, 480.

33 Nesâî, *Buyû*, 1; İbn Mâce, *Ticârât*, 1.

34 Ebu’l-Alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm el-Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-Ahvezî bi şerhi Câmi’i’l-Tirmizî*, Beyrut, Dârü’l-kütübi’l-ilmîyye, t.y., IV, 494; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 30; Şirbînî, *a.g.e.*, V, 183; Buhûfî, *a.g.e.*, V, 480-481.

35 Bakara 2/233.

36 Çocuğun nafakasının babaya ait olduğuna dair benzer istidlaller için bkz. Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 30; İbnü’l-Hümâm, *a.g.e.*, IV, 411; Şirbînî, *a.g.e.*, V, 183.

etmektedir: “Örfe uygun bir miktarda sana ve çocuğuna yetecek kadar (onun malından) al.”³⁷

İslâm hukukçuları çocuğun nafakasının babaya ait kılınmasının gerekçesini açıklarken, çocuğun babanın bir parçası sayıldığını, dolayısıyla kişinin kendi yaşamını sürdürmek için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olduğu gibi kendi parçasının da bu türden ihtiyaçlarını karşılamakla mükellef olduğunu söylemektedirler.³⁸ Bundan dolayı babanın küçük çocuklarına karşı olduğu gibi, geçimini kendi başına sağlamaktan aciz bulunan ergin çocuklarına karşı da bu yükümlülüğü sabittir.³⁹ Mezkûr gerekçe anneyle çocukları arasında da geçerli olduğu için İslâm hukukçularının çoğunluğu baba olmadığında annenin de çocuklarının nafakasını teminle yükümlü olduğunu söylemektedirler.⁴⁰

3.2.3. Usûl ve Fûrû’un Tamamına Karşı Nafaka Yükümlülüğünün Delilleri

Mâlikîlerin dışındaki hukukçular ebeveyn ve çocuklar arasındaki nafaka hak ve yükümlülüğüne delil teşkil eden naslarda geçen anne babaya bütün usûlü, çocuklara ise bütün furû’u dâhil etmişlerdir. Çünkü anne-baba ve çocukları arasında nafaka hak ve yükümlülüğüne sebep teşkil eden cüz’iyyet ilişkisi dede ve torunlar arasında da mevcuttur.⁴¹ Ayrıca bazı ayetlerde de görüldüğü gibi⁴² Arapça’da çocuk ve anne-babayı ifade eden kelimeler, dede, nine ve torunları kapsayacak şekilde de kullanılmaktadır. Dolayısıyla nafakayla ilgili naslarda da bu kelimelerden usûl ve fûrûun tamamı anlaşılmalıdır.⁴³ Mâlikî hukukçulara göre ise hakiki manaları itibariyle, anne baba için kullanılan lafızlar dedeleri, çocuklar için kullanılan lafızlar ise torunları kapsamamaktadır. Dolayısıyla ilgili naslar nafaka

37 Buhârî, *Nafakât*, 9; Nesâî, *Âdâbü’l-kudât*, 31; Dârimî, *Nikâh*, 54.

38 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 31; İbnü’l-Hümâm, *a.g.e.*, IV, 411-412; Buhûtî, *a.g.e.*, V, 481.

39 Subhî Mahmasânî, *el-Mebâdiü’ş-şer’iyye ve’l-kânûniyye fi’l-hacri ve’n-nafakâti ve’l-mevârisi ve’l-vasıyye*, 9. bs., Beyrut, Dâru’l-İlmi li’l-melâyîn, 2002, s. 253.

40 Ebû İshak İbrahim b. Ali eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb fi fihki’l-İmâmi’ş-Şâfi’i*, y.y., Dâru’l-kütübü’l-İlmiyye, t.y., III, 159; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, y.y., Mektebetü’l-Kahire, 1388/1968, VIII, 212.

41 Abdülğani b. Tâlib el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi’l-Kitâb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, el-Mektebetü’l-İlmiyye, t.y., III, 105; Nevevî, *Ravza*, IX, 83.

42 Mesela miras taksiminden bahseden «...ووصيكم الله في أولادكم...» ayetindeki “evlatlarımız” kelimesinin kapsamına torunlar da girmektedir. Yine aynı ayette geçen «...ولأبويه لكل واحد منهما...» «...والسبب...» cümlesindeki “anne-babalari” kelimesi dede ve nineleri de kapsamaktadır. Bkz. İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 212.

43 İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 212; Ahmed Gandûr, *el-Ahvâli’ş-Şahsiyye fi’l-teşri’i’l-İslâmî maa beyâni kânûni’l-ahvâli’ş-Şahsiyye li’l-kazâi fi mehâkimi’l-Kuveyt*, Kuveyt, Mektebetü’l-felâh, 1427/2006, s. 617.

yükümlüsü olarak yalnızca babaları ve çocukları tayin etmektedir.⁴⁴ Mâlikîlere göre dede ve torunlar yakınlık bakımından ebeveyn ve çocuklarla aynı derecede olmadığından onlara kıyas edilmeleri de doğru değildir.⁴⁵

3.2.4. Usûl ve Fûrû'un Dışındaki Akrabaya Karşı Nafaka Yükümlülüğünün Delilleri

Hanefî hukukçular usûl ve fûrû'un dışındaki nafaka alacaklısı akrabayı tespitte, kendileriyle ilişkiyi sürdürmenin farz, kesmenin ise haram oluşunu kıstas almışlardır. Onlara göre Kitap ve Sünnet'te kişinin kendileriyle ilişkiyi kesmesi haram kılınan akraba, aralarında evlenme engeli bulunacak derecede yakın akrabadır. İmkânı varken kişinin geçimini sağlayamayan yakınlarına yardım etmemesi, akrabalık ilişkisini kesmek kabilinden bir tutumdur. Mahrem yakınlarla karşı böyle bir tutum caiz olmadığına göre onların nafakalarını temin etmek vâcibdir.⁴⁶

Hanbelî hukukçulara göre ise nafaka yükümlüsü ile nafaka alacaklısı arasında vâris-mûris ilişkisi bulunmalıdır. Bu görüşlerindeki dayanakları ise, babanın çocuklarına karşı nafaka yükümlülüğüne delil olarak yukarıda zikredilen ayetin devamında geçen "...*Mirasçı üzerinde de aynı yükümlülük vardır...*"⁴⁷ ifadesidir. Buna göre ayette babanın çocuklarına karşı nafaka yükümlülüğünün belirtilmesinin ardından, kişinin mirasçılarının da böyle bir yükümlülüğünün bulunduğu beyan edilmektedir. Bu da nafaka yükümlüsü akrabaların, nafaka alacaklısının mirasçılarından ibaret olduğunu göstermektedir.⁴⁸ Zevi'l-erhâm yakınlar ise ancak başka varis bulunmadığında mirasçı olabildiklerinden, onların akrabalığı zayıf bir akrabalık kabul edilmiş ve onlar nafaka yükümlülüğü hususunda yabancı insanlar gibi değerlendirilmişlerdir.⁴⁹

3.2.5. Türk Medeni Hukukuna Göre Akrabaya Nafaka Yükümlülüğünün Yasal Dayanakları

Türk medeni hukukunda ise, kişinin kendileriyle arasında nafaka hukuku sabit olan yakınları yukarıda zikredildiği üzere üstsoy, altsoy ve kardeşlerden ibaret olup, bunun yasal dayanağı TMK'nın 364/I. maddesidir. Bu maddede şöyle denilmektedir: "*Herkes, yardım etmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan*

44 Bkz. İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 212; Gandûr, *a.g.e.*, s. 616.

45 Gandûr, *a.g.e.*, s. 616.

46 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 31. Ayr. bkz. Gandûr, *a.g.e.*, s. 617.

47 Bakara 2/233.

48 Mensûr b. Yunus el-Buhûfî, *Dekâiku üli'n-nühâ li şerhi'l-Müntehâ/Şerhu Münteha'l-irâdât*, y.y., Âlemü'l-kütüb, 1414/1993, III, 238; *Keşşâfü'l-kinâ'*, V, 481.

49 İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 215; Buhûfî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, V, 481.

üstsoyu ve altsoyu ile kardeşlerine nafaka vermekle yükümlüdür.” Öte yandan TMK’nın soybağının kurulmasını düzenleyen 282. maddesi, Türk medeni hukukuna göre evlilik dışı ilişki sonucu doğan çocuk ile evlatlığın da 364/I. maddede belirtilen nafaka yükümlülere veya alacaklıları kapsamında olabileceğine dair yasal dayanaktır.

3.3. Akrabaya Nafaka Yükümlülüğünün Şartları

Gerek İslâm hukukunda gerekse Türk medeni hukukunda akraba arasında karşılıklı nafaka hak ve yükümlülüğünün hukuken sabit olabilmesi için bir takım şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu şartların bir kısmı nafaka alacaklısında, bir kısmı ise nafaka borçlusunda bulunması gereken şartlardır.⁵⁰ Ayrıca İslâm hukukunda her iki tarafta bulunması istenen müşterek şartlar da vardır.⁵¹

3.3.1. Nafaka Alacaklısının Fakir Olması

İslâm hukukuna göre ergin olsun veya olmasın bir şahsın nafakaya hak kazanabilmesi için kendi geçimini sağlamaya yetecek kadar malının bulunmaması şarttır. Bu fıkıh mezheplerinde ittifakla benimsenen bir şarttır.⁵² Dolayısıyla geçimini sağlayacak miktarda mala veya gelire sahip hiç kimse nafaka alma hakkına sahip değildir. Hatta İslâm hukukçuları mezkûr miktarda mala sahip çocuk, akıl hastası gibi eda ehliyeti bulunmayan veya eksik ehliyetli kimselerin bile nafaka alamayacaklarını, bakımları için gerekli masrafların velileri tarafından onların mallarından karşılanabileceğini ifade etmişlerdir.⁵³ Çünkü akrabadan nafaka isteyebilme hakkı, ihtiyaçlarını karşılayacak imkândan yoksun kimseler için meşru kılınmıştır. Dolayısıyla bu imkâna sahip olanların nafaka hakkı yoktur.⁵⁴

Türk medeni hukukunda da nafaka alacaklısında bu şart aranmaktadır. Nitekim TMK’nın yukarıda zikredilen 364/I. maddesinde kişinin nafaka ödemekle yükümlü olduğu yakınları sayılırken, bu yakınlar “yardım etmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan” kaydıyla ifade edilmektedir.

50 Bkz. Ruhi Özcan, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, İzmir, Çağlayan Yayınları, 1996, s. 276-278; Akıntürk, *a.g.e.*, s. 461-463.

51 Bkz. Özcan, *a.g.e.*, s. 279-281.

52 Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut, Dâru’l-ma’rife, 1414/1993, V, 222; İbn Nüceym, *a.g.e.*, IV, 222-223; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 34; Nevevî, *Ravza*, IX, 84; *Minhâc*, s. 266; Mevâk, *a.g.e.*, V, 584, 588; Cündî, *a.g.e.*, s. 138; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 213, 215; Haccâvî, *a.g.e.*, IV, 148.

53 Serahsî, *a.g.e.*, V, 223; İbn Nüceym, *a.g.e.*, IV, 222; Nevevî, *Ravza*, IX, 84; Şirbinî, *a.g.e.*, V, 185.

54 Serahsî, *a.g.e.*, V, 223; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 34.

3.3.2. Nafaka Alacaklısının Kazanç Sağlamaya Engel Durumunun Bulunması

İslâm hukukçularının çoğunluğu üstsoy dışındaki yakınların nafaka alacaklısı olabilmeleri için fakir olmalarının tek başına yeterli olmadığı, aynı zamanda çalışıp kazanma imkânından yoksun bulunmaları gerektiği kanaatindedirler. Buna göre fakir bile olsa çalışıp geçimini sağlama gücüne sahip olan sağlıklı kimselerin nafakası başkalarına yüklenemez.⁵⁵ Bu hüküm İslâm'da tembelliğin, başkalarına yük olarak yaşamanın tasvip edilmediğini, aksine çalışıp kazanmanın teşvik edildiğini göstermektedir.

Fıkıh kaynaklarında, nafaka alacaklısı olma meselesi bağlamında çalışıp kazanmaya meşru birer engel sayılabilecek birçok durumdan bahsedilmektedir. Bunlardan ergin erkekler için geçerli olan çalışma engellerini temelde; felç, kö-türümlük, çok yaşlı olmak vb. fiziki engeller ile delilik, bunaklık gibi akıl ve ruh sağlığıyla ilgili engeller olmak üzere iki kısımda toplayabiliriz.⁵⁶ Bazı kaynaklar-da bunun dışında kıt akıllılık ve beceriksizlik sebebiyle iş yapamamak da nafaka almaya hak kazandıran acizlik kapsamında zikredilmektedir.⁵⁷ Bizce bu durum nafaka alacaklısı olmayı gerektirecek bir mazeret olarak değerlendirilemez. Zira geçim temini için yapılabilecek çok sayıda iş türü mevcuttur. Çalışmasına engel fiziki ya da zihni bir engeli bulunmadığı takdirde her insanın yapabileceği bir iş vardır.⁵⁸

Bazı İslâm hukukçularına göre ilim öğrenmekle meşgul olmak da, geçimi temin amacıyla çalışma önünde haklı bir engel teşkil etmektedir.⁵⁹ Zira ilim tahsil eden kimselerin geçimlerini temin etmek için çalışmaya yönelmeleri, ilim tahsilinin güçleşmesine, buna bağlı olarak da ilmin zamanla zayi olmasına yol açabilecek bir durum olarak görülmektedir.⁶⁰ Ancak ilim tahsil edenlerin kazanç sağlayamamaları sebebiyle nafaka alacaklısı olabilmeleri için kanaatimizce tahsillerinde başarılı olmaları gerekmektedir. Zira niyeti ilim tahsil etmek olmayıp öğrenciliği

55 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 35; Şirbînî, *a.g.e.*, V, 185; Kelbî, *a.g.e.*, s. 148; Haccâvî, *a.g.e.*, IV, 148; *Osmanlı Nafaka Kanunu*, md. 476, 556.

56 Çalışmaya engel sayılan bu durumlar için bkz. Serahsî, *a.g.e.*, V, 223; Şirâzî, *a.g.e.*, III, 159; Kelbî, *a.g.e.*, s. 148; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 215.

57 Mevsîfî, *el-Muhtâr*, IV, 11; İbrahim b. Muhammed el-Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, thk. Halil İmrân el-Mansûr, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 14191998/, I, 197.

58 Benzer bir değerlendirme için bkz. Bugâ, *a.g.e.*, s. 52-53.

59 Zeylâ'î, *a.g.e.*, III, 64; Muhammed b. Ali Alâuddîn el-Haskefî, *ed-Dürri'l-muhtâr şerhu Ten-vîri'l-ebâr ve câmi'i'l-bihâr*, thk. Abdülmün'im Halil İbrahim, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1423/2002, s. 263.

60 Muhammed Emin b. Ömer İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 2. bs., Beyrut, Dâru'l-fikr, 1412/1992, III, 614.

boş vakit geçirmek için vasıta olarak kullanan kimselerin nafakalarını yakınlarına yüklemek, nafakanın meşru kılınma amacıyla bağdaşmamaktadır. Nitekim İslâm hukukçuları içerisinde, kendi zamanlarındaki öğrencilerin genellikle öğrenciliğin amacına uygun hareket etmediklerini öne sürerek ilim tahsil edenlerin nafaka alacaklısı olamayacaklarını söyleyenler de bulunmaktadır.⁶¹

İslâm hukukçularının cumhuruna göre erkeklerin aksine kadınlarda nafaka almaya hak kazanabilmeleri için çalışıp kazanmaya engel sayılan mezkûr durumların bulunması şart değildir. Buna göre ergin durumdaki evli olmayan bir kadın geçimini sağlayacak mal varlığından veya sabit bir gelirden yoksun ise, çalışıp kazanmasına engel bir durum olmasa da bilfiil çalışmadığı sürece akraba nafakası isteme hakkına sahiptir.⁶² Şâfi'î hukukçular ise bu konuda herhangi ayırıma gitmemiş, ergin durumdaki kadınların da çalışmaya engel halleri yoksa nafaka alacaklısı olamayacaklarını söylemişlerdir.⁶³

Üstsoya gelince, onlar İslâm hukukçularınca nafaka hakkını elde etme şartları açısından altsoy ve diğer akrabadan farklı değerlendirilmiştir. Hanefî ve Hanbelî mezheplerinin görüşü, Şâfi'î mezhebinde tercih edilen görüş ve Mâlikî mezhebinde konuyla ilgili iki görüşten biri, fakir durumdaki üstsoyun nafaka alacaklısı olabilmesi için çalışıp kazanmaktan aciz olmasının şart olmadığı yönündedir.⁶⁴ Öte yandan Şâfi'î ve Mâlikî mezheplerinde aksi yönde görüş beyan eden hukukçular da vardır.⁶⁵ İslâm hukukçuları özellikle anne-babaya iyiliği emreden Kitap ve Sünnet naslarını göz önünde bulundurarak, zengin durumdaki çocukların fakir anne babalarını geçimlerini sağlamak için çalışma meşakkatine katlanmak zorunda bırakmalarını bu naslara aykırı bir tutum olarak değerlendirmişlerdir.⁶⁶ Aynı durumun -yaşlılıkları sebebiyle çalışıp kazanmalarının güçlüğü de göz önünde bulundurulduğunda- fakir dede ve nineler için de geçerli olacaktır.

Hemen belirtelim ki, İslâm hukukçuları çalışıp kazanma gücüne sahip olan üstsoyun altsoydan nafaka talep edebilmesi için, altsoyda zengin olma şartını ara-

61 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, III, 614. Ayr. bkz. Güleç, *a.g.e.*, s. 19-20.

62 Ergin durumdaki geliri olmayan kadının akraba nafakası alabileceğine dair bkz. İbn Âbidîn, *a.g.e.*, III, 614; Muhammed b. Muhammed İbn Arafе ed-Desûkî, *Hâşiyetü 'd-Desûkî ale 'ş-Şerhi 'l-kebir*, y.y., Dâru'l-fikr, t.y., II, 524; Cündî, *a.g.e.*, s. 138.

63 Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebir fi fıkhî mezhebi 'l-İmâmi 'ş-Şâfi 'î*, thk. Ali Muhammed Muavvız-Adil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 14191999/, XI, 484; Nevevî, *Ravza*, IX, 84.

64 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 35; Nevevî, *Ravza*, IX, 84; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Haraşî, *Şerhu Muhtasari Halil*, Beyrut, Dâru'l-fikr, t.y., IV, 202; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 215.

65 Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 159; Derdîr, *a.g.e.*, II, 522.

66 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 35; Nevevî, *Ravza*, IX, 84; Bugâ, *a.g.e.*, s. 46.

maktadırlar.⁶⁷ Bu yaklaşım kazanç sağlama güç ve imkânına sahip üstsoyun nafakasını, kendi geçimini zor karşılayan fakir çocuklara veya torunlara yüklemenin hakkaniyete uygun bulunmadığını göstermektedir.

TMK'nın yardım nafakasını düzenleyen mezkûr maddesinden⁶⁸ anlaşılacağı üzere, Türk medeni hukukuna göre de kişinin yardım nafakasına hak kazanabilmesi için çalışıp kazanma imkânından yoksun bulunması şarttır. Zira bu madde de nafaka alacaklısı olma hakkına sahip bulunan akrabanın, yardım edilmediği takdirde yoksulluğa düşecek kimseler olduğu belirtilmektedir ki, çalışıp geçimini sağlayabilecek güç ve sağlığa sahip kimseler bu kapsamda değerlendirilemez.⁶⁹

3.3.3. Nafaka Borçlusunun Kendi Geçimini Sağlayacak Miktardan Fazla Mal veya Kazanca Sahip Olması

Kişinin kendi geçimine yetecek miktardan fazla mal veya kazanca sahip olması, İslâm hukuk mezheplerinin tamamında yakınlarla nafaka yükümlülüğünün asgari şartı sayılmaktadır.⁷⁰ Hanefî hukukçular üstsoy ve altsoya nafaka yükümlülüğüyle diğer yakınlarla nafaka yükümlülüğünü aynı şartlara tabi tutmamakta, kişinin üstsoy ve altsoyun dışındaki muhtaç akrabasına nafaka ödemekle mükellef sayılabilmesi için bu asgari şarta ilaveten zengin olmasının da şart olduğunu söylemektedirler. Zira mezkûr yakınların nafakasını temin yükümlülüğü, muhtaç kimselere mâlî yardımda bulunma esasına dayanmaktadır ki, bu tür yardımlarla zengin kimseler mükelleftir.⁷¹ Üstsoy ve altsoya nafaka yükümlülüğünde ise zenginlik şartı aranmamaktadır. Bu durum üstsoy ve altsoya karşı nafaka yükümlülüğünün bir tür bakım yükümlülüğü olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bakım yükümlülüğü ise, muhtaç kimselere yardımda bulunma görevinin aksine zenginlikle kayıtlı bir görev değildir.

Hanefî mezhebi kaynaklarında, üstsoy ve altsoyun dışındaki yakınlarla nafaka yükümlülüğü için şart koşulan zenginliğin ölçüsü konusunda mezhep imamlarından iki farklı yaklaşım nakledilmiştir. Ebû Yusuf (ö. 182/798), civar akrabaya nafaka yükümlülüğünü zekât ve fıtır sadakasına kıyas ederek bu nafakayla ancak asli ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olanların yükümlü olacaklarını ifade etmiştir. Bu kıyastaki benzerlik yönü ise, hem bahsi geçen nafakanın hem de

67 Ebû Bekr b. Ali el-Haddâd ez-Zebîdî, *el-Cevheratü'n-neyyira*, y.y., el-Matbaatü'l-hayriyye, 1322 h., II, 92; Zeyla'î, *a.g.e.*, III, 64.

68 Bkz. *TMK*, md. 364/I.

69 Bkz. Akıntürk, *a.g.e.*, s. 461.

70 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 36; Nevevî, *Minhâc*, s. 265-266; Kelbî, *a.g.e.*, s. 266; Haccâvî, *a.g.e.*, IV, 148.

71 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 35; Özcan, *a.g.e.*, s. 277-278.

zekât ve fıtır sadakasının ihtiyaç sahiplerine mâlî yardım kabilinden birer tasarruf olmalarıdır.⁷² İmam Muhammed (ö. 189/805) ise söz konusu akrabaya nafaka yükümlülüğünü, nisap şartının arandığı mâlî ibadetlere kıyas etmenin doğru olmadığı kanaatindedir. Çünkü bu ibadetler Allah'ın bir hakkı olarak yerine getirilen mâlî yükümlülükler sayılmaktadır. Nafaka ödemek ise kulun hakkı kabilinden bir tasarruf olup, kul hakkının ifasında nisap değil imkân şartı aranır. Bu imkân da İmam Muhammed'e göre, kişinin kendisinin ve ailesinin bir aylık nafakasından fazla mala sahip olmasıdır.⁷³

Türk Medeni Kanununda da kardeşlere nafaka yükümlülüğünde üstsoy ve altsoyda aranmayan zenginlik şartı aranmaktadır. Kanunun 364/II. maddesinde bu hüküm şöyle yer almaktadır: “*Kardeşlerin nafaka yükümlülükleri, refah içinde bulunmalarına bağlıdır.*” Kanunda zikredilen refah hali kavramı muğlak bir kavram olup farklı şekillerde yorumlanmaya müsaittir. Bununla birlikte bu kavram genellikle, “kişinin gelirinin, çevresi ve sosyal şartlarına göre lüks sayılabilecek şeyleri sağlamaya elverişli olması ve kendi hayat tarzında önemli bir değişikliğe uğramaksızın nafaka verebilecek durumda bulunması” şeklinde anlaşılmıştır.⁷⁴ Öte yandan kanunda zikredilen hükmün mefhumu muhâlif, üstsoy ve altsoya nafaka yükümlülüğünde refah halinde bulunmanın şart olmadığıdır. Nitekim Türk medeni hukukçuları da, üstsoy ve altsoy hısımları arasında nafaka istenebilmesi için yükümlünün mâlî gücünün yüksek olmasının gerekmediğini, yükümlünün ödeme gücüne sahip olmasının yeterli olduğunu ifade etmektedirler.⁷⁵ Bu bakımdan Türk medeni hukukunun İslâm hukukuyla uyduğu gözükmektedir.

3.3.4. Nafaka Borçlusuyla Alacaklısı Arasında Din Birliğinin Bulunması

Bu şart İslâm hukukunda, müslüman olan nafaka alacaklı ve yükümlüleri hakkında söz konusudur. Ayrıca İslâm hukukçularının cumhuruna göre böyle bir şart yalnızca civar hısımlar için aranmakta olup, usûl ve fûrû' yakınlarına nafaka yükümlülüğünde din birliği şartı aranmamaktadır.⁷⁶ Hanbelî fakihler ise akraba arasında karşılıklı nafaka hak ve yükümlülüğünü mirasçılığa kıyas ettiklerinden, bu hususta usûl ve fûrû' ile diğer akraba arasında ayırım yapmamaktadırlar. On-

72 Bkz. Serahsî, *a.g.e.*, V, 224; Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 35; Zeyla'î, *a.g.e.*, III, 64.

73 Zebidî, *a.g.e.*, II, 93; Zeyla'î, *a.g.e.*, III, 64.

74 Akif Genç, “Türk Medeni Hukukunda Yardım Nafakası”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2012, s. 53; Akıntürk, *a.g.e.*, s. 462-463.

75 Akıntürk, *a.g.e.*, s. 462.

76 Kudûrî, *a.g.e.*, s. 173; Mevsîlî, *el-Muhtâr*, IV, 11; Nevevî, *Minhâc*, s. 265; Mevâk, *a.g.e.*, V, 585; Haraşî, *a.g.e.*, IV, 202, 204.

lara göre biri müslüman diğeri gayri müslim olan yakınlar arasında miras hukuku olmadığı gibi nafaka hukuku da bulunmamaktadır.⁷⁷

Cumhurun yaklaşımına göre usûl ve fûrû' arasındaki nafaka hukuku, aralarındaki varis-mûris ilişkisinden değil asıl-cüz ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Din farkının bu ilişkiye bir tesiri bulunmamaktadır. Ayrıca usûl ve fûrû'un nafakasına delil teşkil eden naslar mutlak olup, aralarında din birliği olması gerektiğine dair bir kayıt içermemektedir.⁷⁸ Civar yakınlar arasındaki nafaka hukuku ise, Hanbelîlerde bir tarafın diğere bilfiil mirasçı olması, Hanefîlerde ise mirasçı olmaya elverişli bulunmasına bağlı bir hukuk olduğundan, mirasçılığa engel sayılan din farkı nafakaya da engel kabul edilmiştir.⁷⁹ Öte yandan Zâhirî mezhebine göre mahrem civar yakınları arasında da din farkı nafaka hukukunun doğmasına mani değildir.⁸⁰

3.4. Akriba Nafakasının Ölçüsü

Nafaka hukuku, geçim için ihtiyaç duyulan şeyleri kendi başına tedarik edemeyen kimselerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla vaz' edilmiş bir yardımlaşma sistemidir. Bu sebeple bütün fıkıh mezheplerinin kaynaklarında, nafakanın ölçüsünü tespit için ihtiyaç miktarının esas alındığı, nafakanın zorunlu asgari ölçüsünün ihtiyacı karşılamaya yetecek miktar/kifâyet miktarı ile takdir edildiği görülmektedir.⁸¹ Ayrıca daha önce aktardığımız, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hind'e söylediği "*Örfe uygun bir miktarda sana ve çocuğuna yetecek kadar (kocanın malından nafaka) al*"⁸² sözü de bu ölçüye delalet etmektedir. Buna göre ihtiyaç kapsamına girmeyen lüks harcamalar nafaka kapsamında değerlendirilemez. Bu ölçüye göre ayrıca gayri meşru giderlerin nafakaya dâhil edilemeyeceği evleviyetle sabittir.

Öte yandan "*kifâyet miktarı*" kavramının, bütün nafaka alacaklıları için sabit olan net ve belirli bir sınırı bulunmamaktadır. Bu miktarın, yukarıdaki hadiste de

77 Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Mukni' fi fikhî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâût-Yasin Mahmud el-Hatîb, Cidde, Mektebetü's-sevâdî, 1421/2000, s. 394.

78 Bkz. Mecdüddîn Ebu'l-Fadl Abdullah b. Mahmud el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*; Kahire, Matbaatü'l-Halebî, 1356/1937, IV, 11; Şirbînî, *a.g.e.*, V, 184.

79 Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 11; Ebu'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahman b. Muhammed İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebir alâ metni'l-Mukni'*, y.y., Dâru'l-kitâbi'l-arabî, t.y., IX, 288.

80 Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm ez-Zâhirî, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*; Beyrut, Dâru'l-fikr, t.y., IX, 275.

81 Bkz. Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 38; Nevevî, *Minhâc*, s. 266; Derdîr, *a.g.e.*, II, 522; Haccâvî, *a.g.e.*, IV, 150; Güleç, *a.g.e.*, s. 98.

82 Tahrîcî için bkz. 37 nolu dipnot.

ifade edildiği gibi örf ve âdete başvurularak belirlenmesi gerekmektedir.⁸³ Örf ve âdet ise zamana, yaşanan coğrafyaya, hatta ülke, şehir ve topluma göre değişiklik gösterebildiğinden, nafaka belirlenirken nafaka alacaklısının ihtiyaçları bu hususlar dikkate alınarak tespit edilmelidir.⁸⁴ Klasik fıkıh kaynaklarında nafaka kapsamında zikredilen ihtiyaçlar da, bu kaynakların telif edildiği dönemin örf, âdet ve sosyoekonomik şartlarını yansıtmaktadır.

Fıkıh kitaplarında nafaka kapsamında karşılanması gereken ihtiyaçlar içerisinde genellikle nafaka alacaklısının gıda, giyim ve barınma ihtiyaçları zikredilmektedir.⁸⁵ Şâfi'î fıkıh kaynaklarında tedavi masraflarının da nafakaya dâhil edildiği görülmektedir.⁸⁶ Yine İslâm hukukçuları genellikle, nafaka alacaklısının yaşlılık, hastalık, kötürümlük vb. sebeplerle özel bakım ve hizmete ihtiyaç duyması halinde, hizmetçi ve bakıcı masraflarını da nafaka kapsamında görmüşlerdir.⁸⁷ Şunu belirtmeliyiz ki, nafaka kapsamında sayılan barınma ihtiyacı kanaatimizce sadece içinde oturulacak evi değil, bununla birlikte bu evde muttat bir şekilde yaşayabilmek için ihtiyaç duyulan giderleri ve ev eşyalarını da kapsamaktadır. Zira bahsi geçen giderleri karşılayacak veya ev eşyalarını alacak imkânı bulunmayan nafaka alacaklısına yalnızca ev tutup kirasını verebileceği miktarda nafaka ödenmesi halinde, bu kimsenin barınma ihtiyacının karşılanmış olduğu söylenemez. Dolayısıyla bugünün şartlarını göz önünde bulundurursak, bizce günümüz yaşam standartlarına göre ihtiyaç sayılan ve genellikle dar gelirli kimselerin dahi evlerinde kullandığı eşyalar ile evde muttat şekilde yaşayabilmek için gerekli aydınlatma, su ve ısınma giderleri barınma masrafları kapsamında nafakaya dâhil edilmelidir.

Evlendirme masraflarının nafaka kapsamında sayılıp sayılmayacağı İslam hukukçularınca tartışılmıştır. Hanefî mezhebinde benimsenen görüş, nafaka yükümlüsünün nafaka alacaklısını evlendirme görevinin bulunmadığı yönündedir.⁸⁸ Bu görüş evlenme ihtiyacının Hanefî hukukçularca nafaka bağlamında temel bir ihtiyaç olarak görülmediğini göstermektedir. Mâlikî ve Şâfi'î mezheplerine göre ise, zengin çocuklar evlenme ihtiyacı olan fakir babayı evlendirmekle yü-

83 Haccâvî, *a.g.e.*, IV, 150; Güleç, *a.g.e.*, s. 98.

84 Kelbî, *a.g.e.*, s. 148; Güleç, *a.g.e.*, s. 98.

85 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 38; Nevevî, *Ravza*, IX, 85; Kelbî, *a.g.e.*, s. 148; Haccâvî, *a.g.e.*, IV, 150.

86 Zeynüddîn Ebû Yahya Zekeriya b. Muhammed el-Ensârî, *Esne'l-metâlib fi şerhi Ravzî 'l-tâlib*, y.y., Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, t.y., III, 444; Şirbîni, *a.g.e.*, V, 186; Bugâ, *a.g.e.*, s. 79.

87 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 38; Şirâzî, *a.g.e.*, III, 161; Buhûfî, *Şerhu Münteha 'l-irâdât*, III, 242; Bugâ, *a.g.e.*, s. 79-80.

88 Dâmâd, *a.g.e.*, I, 50; Bugâ, *a.g.e.*, s. 81; Güleç, *a.g.e.*, s. 99.

kümlüdürler.⁸⁹ Çünkü baba bu ihtiyacının karşılanmaması sebebiyle zarar görür. Babayı böyle bir zarara maruz bırakmak, çocukların ebeveynlerine karşı yükümlü oldukları iyi muameleye aykırı bir tutum sayılır.⁹⁰ Hanbelî hukukçular aynı gerekçeyle diğer nafaka alacaklısı yakınların da evlenme ihtiyacının karşılanmasını nafaka yükümlülüğüne dâhil etmişlerdir.⁹¹

Nafakanın ölçüsüyle ilgili temas edilmesi gereken bir husus da, nafaka miktarını belirlerken nafaka borçlusu ve alacaklısının sosyal ve ekonomik durumlarının da dikkate alınması gerektiğidir.⁹² Nafaka tayin edilirken hiçbir geliri olmayan nafaka alacaklısıyla geçim için gerekli ihtiyaçlarını kısmen karşılayabilecek kadar maddi imkânı bulunan alacaklının aynı değerlendirmeye tabi tutulmamacığı açıktır. Bazı İslâm hukukçuları bu ayırımı dikkat çekmiş, ihtiyaçlarını kısmen karşılayabilen kimselerin nafaka borçlularının, bu kimselerin eksik kalan ihtiyaçlarını tamamlayacak miktarda nafakayla yükümlü olduklarını ifade etmişlerdir.⁹³ Nafaka borçlusunun durumunun da yükümlü olacağı nafaka miktarına etki eden bir unsur sayılacağını şu Kur'an nassından anlıyoruz: *"Eli geniş olan kimse genişliği ölçüsünce nafaka versin. Kimin de rızkı daraltılmışsa, o da Allah kendisine ne veriyse nafakayı ondan sağlasın."*⁹⁴ Ayet her ne kadar eş ve küçük çocukların nafakası bağlamında zikredilmiş olsa da, nafaka miktarının tespitinde riayet edilmesi gereken genel bir ilke ortaya koymaktadır. Dolayısıyla eş ve küçük çocuklarda olduğu gibi ergin akrabaya ödenecek nafakayı tespit ederken de bu ilkeye riayet edilmelidir.

Türk medeni hukukunda da nafakanın miktarını tespit ederken göz önünde bulundurulması gereken bazı kıstaslar bulunmaktadır. TMK'nın 365/II. maddesinde yer alan nafaka davasıyla ilgili şu hüküm bu kıstasları ifade etmektedir: *"Dava, davacının geçinmesi için gerekli ve karşı tarafın mâlî gücüne uygun bir yardım isteminden ibarettir."* Bu hüküm, nafakanın miktarını belirlerken dikkate alınması gereken iki kıstas ortaya koymaktadır. Birincisi nafakanın, nafaka alacaklısının geçinebilmesi için gerekli miktarda olması gerektiğidir. Dolayısıyla yoksul alacaklının geçimi için gerekli olmayan giderler nafaka miktarını belirlerken dikkate alınmaz. İkinci kıstas ise nafakanın, nafaka borçlusunun mâlî gücü gözetilerek belirlenmesidir. Medeni hukukçular bu kıstas bağlamında, belirlene-

89 Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 161; Derdîr, *a.g.e.*, II, 523.

90 Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 161; Bugâ, *a.g.e.*, s. 81.

91 Buhûfî, *Şerhu Münteha'l-irâdât*, III, 241; Bugâ, *a.g.e.*, s. 82.

92 Bu hususun nafaka miktarına etkiliyle ilgili bkz. Kelbî, *a.g.e.*, s. 148; Gandûr, *a.g.e.*, s. 620; Güleç, *a.g.e.*, s. 98.

93 Ensârî, *a.g.e.*, III, 443; Derdîr, *a.g.e.*, II, 522; Buhûfî, *Keşşâfû'l-knâ'*, V, 481.

94 Talâk 65/7.

cek nafaka miktarının; nafaka borçlusunun yoksulluğa düşmesine, yaşam biçiminin esaslı şekilde değişmesine, ekonomik varlığının tehlikeye girmesine ve geçim düzeyinin alacaklıdan daha kötü bir duruma düşmesine sebep olmaması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁹⁵

3.5. Nafaka Yükümlülüğünde Sıralama

Nafaka alma hakkına sahip bulunan kimsenin yakınları içerisinde nafaka yükümlüsü olmaya elverişli birden fazla kişinin bulunması halinde, nafakayla yükümlü olmada sıralamanın nasıl olacağı meselesi de İslâm hukukçularınca tartışılmıştır. Hanefilere göre nafaka alacaklısının fūrû' yakınlarının bulunması halinde civar hısımların nafaka yükümlülüğü yoktur. Bu durumda nafaka yükümlüsü olmada cüz'iyet sıfatı esas alınmakta olup mirasçılık vasfı dikkate alınmamaktadır.⁹⁶

Fūrû' yakınlar eğer usûl ile birlikte bulunuyorsa, bu durumda Hanefî hukukçular nafaka yükümlülüğünde öncelikle yakınlık derecesini göz önünde bulundurmaktadırlar. Buna göre daha yakın dereceden akraba varken uzak derecedeki akraba nafaka yükümlüsü olmamaktadır. Mesela yükümlülük şartlarını taşıyan yakınlar içerisinde oğul varken torunun, baba varken dedenin nafaka yükümlülüğü yoktur. Aynı şekilde söz gelimi hem baba hem torun mevcutsa, daha yakın derecede olduğu için nafaka yükümlüsü babadır.⁹⁷

Aynı yakınlık derecesine sahip usûl ve fūrû' akrabasının mevcudiyeti halinde ise, nafaka yükümlülüğünde nafaka alacaklısının çocuklarının önceliği vardır. Hanefî hukukçular nafakaya muhtaç kimsenin nafaka ödeme şartlarını taşıyan erkek veya kız çocuklarının bulunması halinde, başka hiçbir yakının nafaka yükümlülüğünde onlara ortak olmayacağını ifade etmişlerdir.⁹⁸ Hanefî mezhebinin yaklaşımına göre fūrû' yakınların nafaka yükümlülüğü cüz'iyet vasfı sebebiyle sabit olduğundan, mezhepte sahih görüş ebeveynin nafakasının erkek ve kız çocuklara miras paylarına göre değil eşit oranda paylaştırılacağı yönündedir.⁹⁹ Zira cüz'iyet noktasında erkek ve kız çocukları eşittirler. Nafaka alacaklısının çocukları bulunmuyorsa, aynı yakınlık derecesine sahip usûl ve fūrû' yakınlar, alacaklının malında sahip oldukları miras hakkı oranında nafaka yükümlülüğüne

95 Akıntürk, *a.g.e.*, s. 463.

96 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, III, 624; Gandür, *a.g.e.*, s. 633; Özcan, *a.g.e.*, s. 288.

97 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 32; Özcan, *a.g.e.*, s. 285.

98 Kudûrî, *a.g.e.*, s. 174; Ebu'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr el-Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Tallâl Yusuf, Beyrut, Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, t.y., II, 292; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, III, 624.

99 Meydânî, *a.g.e.*, III, 105.

ortak olurlar. Mesela nafaka alacaklısının nafaka talebinde bulunabileceği yakınları yalnızca dedesi ve torunu ise, mirastaki payları oranınca nafakanın 1/6'sını dede, 5/6'sını torun karşılar.¹⁰⁰

Alacaklının nafaka yükümlüsü olmaya elverişli olan yalnızca usûl yakınları bulunuyorsa, bunlar arasında yine daha yakın derecede olan akrabaya öncelik verilir. Yakınlık derecelerinin aynı olması halinde ise, nafaka yükümlüleri ve yükümlülük oranları yakınların mirasçılık durumlarına ve mirastan alacakları paya bakılarak tespit edilir.¹⁰¹ Nafaka talebinde bulunulabilecek yakınların usûl ile civar hısımlardan ibaret olması durumunda, eğer her iki grup akraba da nafaka alacaklısının mirasçıları ise, nafaka yükümlülüğünde mirasçılık durumu dikkate alınır. Yalnızca bir grubun mirasçı olması halinde ise, mirasçılık değil cüz'iyet vasfı dikkate alınır. Dolayısıyla bu durumda nafaka yükümlüsü usûl yakınlar olur.¹⁰² Bu yaklaşım Hanefî mezhebine göre nafaka yükümlülüğünde cüz'iyet vasfının mirasçılığa göre öncelikli sayıldığını göstermektedir.

Hanbelî hukukçular nafaka alacaklısının nafaka yükümlülüğüne elverişli olan babası varsa nafakanın babaya ait olacağı, başka hiçbir yakınım bu hususta babaya ortak olmayacağı kanaatindedirler.¹⁰³ Hanbelîler bu kanaatlerinde, babaların çocuklarının nafakasıyla yükümlü olduklarının nas ile sabit olmasına dayanmaktadır.¹⁰⁴ Çocukların babalarının nafakalarını temin etmekle yükümlü olduğuna dair ise sarih bir nas olmayıp, bu husus içtihatla sabittir.¹⁰⁵ Nafaka alacaklı şahsın nafakasını karşılayabilecek bir babası bulunmuyorsa, Hanbelî mezhebine göre bu kişinin nafaka yükümlülüğü için gereken şartları taşıyan bütün ashâb-ı ferâiz ve asabeden mirasçıları miras hisseleri oranında nafakaya ortaklırlar.¹⁰⁶

Şâfi'î mezhebinde, nafakaya muhtaç kişinin nafaka yükümlüsü olabilecek hem babasının hem de çocuklarının bulunması halinde, nafaka yükümlüsünün kim olacağına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre babanın nafaka yükümlülüğü nasla sabit olduğundan yükümlü babadır. Bir başka görüşe göre ise çocuk ve baba yükümlülükte eşit oranda ortaklırlar. Çünkü her ikisinin nafaka

100 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, III, 624; Özcan, *a.g.e.*, s. 286-287.

101 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, III, 625.

102 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, III, 625; Özcan, *a.g.e.*, s. 289-291.

103 Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 216; *el-Mukni*, s. 393; Haccâvî, *a.g.e.*, IV, 149.

104 Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 216; Ebu'l-Ferec İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebir*, IX, 284.

105 Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 160.

106 Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Mukni*, s. 393; Haccâvî, *a.g.e.*, IV, 148.

alacaklısına yakınlık derecesi aynıdır.¹⁰⁷ Üçüncü bir görüş ise, aynı yakınlık derecesine sahip usul ve fûrû' akraba arasında nafaka yükümlülüğünde fûrû'un önceliğinin olacağı yönündedir. Mezhepte sahih kabul edilen görüş budur.¹⁰⁸

Nafaka alacaklısının sadece fûrû' yakınları mevcutsa, yükümlülükte öncelik yakınlık derecesine göredir. Yakınlık derecesi aynı olan fûrû' akrabaların nafaka alacaklısına mirasçı olup olmama hususunda eşit olmaları durumunda, Şâfi'îlere göre erkek veya kız olmalarına bakılmaksızın nafaka yükümlülüğü hepsine eşit oranda paylaştırılır. Mirasçılık hususunda eşit olmamaları halinde ise, mezhepte muteber görüş mirasçı olan yakınların nafaka yükümlüsü olacağıdır.¹⁰⁹ Yalnızca usûl yakınları nafaka yükümlüsü olabiliyorsa, yükümlü öncelikli olarak baba, o yoksa sırayla dede ve yukarı doğru diğer usuldür. Erkek usulün bulunmaması halinde ise annedir. Şâfi'î hukukçular üst soyda dede ve diğer usûlü, derecesi daha uzak olsa da nafakayı sağlama güç ve imkânına daha fazla sahip oldukları düşüncesiyle anneden öncelikli kabul etmişlerdir.¹¹⁰

Türk medeni hukukunda nafaka yükümlülüğünde sıralama mirasçılık esasına göre düzenlenmiştir. Nitekim TMK'nın 365/I. maddesinde bu hususta: "*Nafaka davası, mirasçılıktaki sıra göz önünde tutularak açılır*" denilmektedir. Bu maddeye göre nafaka alma hakkına sahip olan kimse, ilk sıradaki mirasçıları hayattayken daha sonraki sırada bulunan mirasçılarından nafaka talebinde bulunamaz. Türk medeni hukukuna göre mirasçılıkta ilk sırada kişinin evlatlık dâhil olmak üzere çocukları, çocuklarının bulunmaması halinde ise torunları ve sırayla aşağıya doğru altsoyu gelmektedir. Altsoyu bulunmadığı takdirde kişinin mirasçıları öncelikle anne ve baba, onlar hayatta değilse onların altsoyu, yani murisin kardeşleri ve sırayla aşağıya doğru yeğenleridir. Anne-baba ve altsoyu da mevcut değilse sırayla yukarıya doğru dede ve nineler, onlar da hayatta bulunmuyorsa onların altsoyu mirasçı olur.¹¹¹

Mirasçılıktaki bu sıralama göz önünde tutulduğunda, nafaka alacaklısı, TMK'nın 364. maddesinde sayılan nafaka yükümlüleri içerisinde öncelikle çocuklarına başvurmak zorundadır. Çocukları yoksa veya nafaka yükümlülüğü için aranan şartları taşıyamıyorsa, sırayla torunlarına ve aşağıya doğru altsoyuna başvurur. Altsoy bulunmadığı takdirde nafaka anne babadan, onlar da yoksa refah halinde olmaları şartıyla kardeşlerden istenir. Kardeşlerin olmaması halinde ise

107 Şîrâzî, *a.g.e.*, III, 160.

108 Nevevî, *Minhâc*, s. 266; Ensârî, *a.g.e.*, III, 446; Özcan, *a.g.e.*, s. 284.

109 Ensârî, *a.g.e.*, III, 445-446.

110 Ensârî, *a.g.e.*, III, 446.

111 Bkz. *TMK*, md. 495-497.

nafaka için başta dede ve nineler olmak üzere yukarıya doğru üstsoya başvurulur.¹¹² Aynı sıradan birden fazla nafaka yükümlüsü bulunması halinde, nafaka miktarı yükümlüler arasında ödeme güçleri oranında paylaşılır.¹¹³

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı üzere Türk medeni hukukunda miras sıralamasında öncelikli olan zümre mevcutken diğer zümreler mirasçı olamamaktadır. Dolayısıyla birden fazla zümrenin nafaka yükümlülüğüne ortak olması da söz konusu değildir. İslâm hukukunda ise farklı zümreden mirasçılar mirastan alacakları pay oranında nafakaya ortak olabilmektedirler. İslâm hukukunda benimsenen bu hüküm, yoksul akrabaya maddi yardım külfetini akrabalar arasında bölüştürmek suretiyle nafaka yükümlülerinin yükünü hafiflettiği gibi, aynı zamanda akrabalar arasında karşılıklı dayanışma ve kaynaşmayı sağlamak suretiyle akrabalık bağlarını güçlendirici bir özelliğe sahiptir.

3.6. Akrabaya Nafaka Yükümlülüğünün Sübûtu ve Düşmesi

Hanefî hukukçulara göre kişinin usûl ve fîrû' yakınlarının dışındaki akrabaya nafaka ödeme yükümlülüğü hâkimin hükmüyle sabit olmaktadır. Usûl ve fîrû'a nafaka yükümlülüğü içinse hâkimin hükmüne ihtiyaç yoktur.¹¹⁴ Buna göre usûl ve fîrû' yakınlarının mahkeme kararı olmaksızın nafaka borçlusundan nafaka talep etme hakları vardır. Hatta nafaka borçlusu buna yanaşmadığı takdirde, onun malından ihtiyaçları kadarını alma hakkına da sahiptirler. Civar hısımlarının ise mahkeme kararı olmadan böyle bir tasarrufta bulunma hakları yoktur.¹¹⁵ Zira usûl ve fîrû yakınlarına nafaka yükümlülüğü, nafaka borçlusu ile alacaklısı arasındaki cüz'iyet ilişkisine dayanmakta olup, mahiyet olarak kişinin bakıma muhtaç olan üstsoyuna ve altsoyuna bakması türünden bir yükümlülüktür. Civar hısımların nafakasını ödemek ise, fakir kimselere maddi yardımda bulunma kabilinden bir yükümlülüktür. İki yükümlülük arasındaki bu mahiyet farkı, nafaka yükümlülüğünün sübutu için yargı kararının gerekip gerekmemesi hususunda belirleyici bir etken durumundadır.¹¹⁶

Öte yandan Hanefî hukukçulara göre akrabaya nafaka ödeme yükümlülüğü yargı kararıyla sabit olsa ve hâkim nafaka alacaklısı için belli miktarda bir nafaka takdir etse bile, takdir edilen nafaka bedeli nafaka yükümlüsünün zimmetinde borç olarak sâbit olmamaktadır.¹¹⁷ Bu sebeple nafaka yükümlülüğünde zaman

112 Akıntürk, *a.g.e.*, s. 458-459; Genç, *a.g.e.*, s. 56.

113 Genç, *a.g.e.*, s. 57-58.

114 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 37; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, III, 627; Gandûr, *a.g.e.*, s. 620; Güleç, *a.g.e.*, s. 24.

115 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, III, 627.

116 Bkz. Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 37.

117 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 38.

aşımı kavramı dikkate alınmakta, zamanında alınmamış olan nafaka daha sonra yükümlüden talep edilememektedir. Nafaka yükümlülüğünde zaman aşımı süresi ise bir ay olarak takdir edilmektedir.¹¹⁸ Buna göre mesela hâkim aylık belli bir nafaka takdir eder ve nafaka alacaklısı kendisi için takdir edilen aylık nafakasını almadan bir ay geçerse, geçen bir ayın nafakası düşmektedir.¹¹⁹

Hanefî mezhebinin dışındaki İslâm hukuk mezheplerine göre ise, akrabaya nafaka yükümlülüğünün sübutu için mahkeme kararı gerekmemekle birlikte, mahkemenin belli miktarda bir nafaka takdir etmesi halinde, takdir edilen nafaka bedeli nafaka yükümlüsünün zimmetinde borç olmaktadır.¹²⁰ Cumhuriyet bu yaklaşımına göre, mahkeme kararı yokken nafaka yükümlüsünün zimmetinde miktarı belirlenmiş bir nafaka borcu bulunmadığından, yükümlünün bir süre nafaka ödememesi halinde bu sürenin nafakası zaman aşımına uğramakta ve düşmektedir.¹²¹ Dolayısıyla nafaka alacaklısının daha sonra geçmiş zamanın nafakasını yükümlüden talep etme hakkı bulunmamaktadır. Çünkü akrabaya nafaka verme yükümlülüğü, yoksul olan akrabanın hali hazırdaki ihtiyaçlarını karşılamak için meşru kılınmış olup, nafaka alacaklısı geçmiş zamandaki ihtiyaçlarını nafaka almaksızın karşılamış bulunmaktadır.¹²² Mahkemenin belli miktarda nafaka takdir etmesi halinde ise, takdir edilen nafaka bedeli mahkemece belirlenmiş zaman aralıklarıyla alacaklıya ödenmek üzere nafaka yükümlüsünün zimmetinde borç olmakta, bu sebeple zaman aşımına konu olmamaktadır. Dolayısıyla bu durumda nafaka alacaklısı mahkeme kararından sonra kendisine ödenmemiş geçmiş nafaka alacaklarını yükümlüden talep etme hakkına sahiptir.

Öte yandan bir kimsenin akraba nafakası ödemekle yükümlü olma vasfı, gerek kendisinin gerekse nafaka alacaklısı olacak akrabasının bir takım şartları taşımasına bağlıdır. Bu şartların mevcut bulunmaması halinde kişi nafaka yükümlüsü olamayacağı gibi, şartların mevcudiyeti sebebiyle başlangıçta nafaka yükümlüsü olan kişi de daha sonra bu şartlardan birinin ortadan kalkmasıyla bu vasfını kaybedecektir. Buna göre; nafaka yükümlüsünün nafaka ödeme imkânını yitirmesi, nafaka alacaklısının geçimini kendi başına sağlayabilecek duruma gelmesi, yükümlü veya alacaklının İslâm dininden dönmesi gibi durumları da İslâm hukukunda nafaka yükümlülüğünü düşüren sebepler bağlamında zikret-

118 İbnü'l-Hümâm, *a.g.e.*, IV, 425.

119 Kâsânî, *a.g.e.*, IV, 38; Merğînânî, *a.g.e.*, II, 294.

120 Şirbînî, *a.g.e.*, V, 186; Mevâk, *a.g.e.*, V, 589; Haccâvî, *a.g.e.*, IV, 150.

121 Haccâvî, *a.g.e.*, IV, 150.

122 Şirbînî, *a.g.e.*, V, 186; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 484.

mek gerekmektedir. Yine akraba nafakası alan kadının evlenmesi halinde nafakası kocasına geçeceğinden,¹²³ bu durum da ilgili yakınının ona karşı nafaka yükümlülüğünü düşüren bir sebeptir.

Türk medeni hukukunda yoksul durumdaki belirli akrabalara karşı nafaka yükümlülüğü, TMK'nın ilgili maddesi gereği gerekli şartları taşıyan kimseler için sabit bir vecibedir.¹²⁴ Ancak yoksulluk içinde bulunan ve kendi başına geçimini sağlamaktan aciz bulunan şahsın ilgili yakınından nafaka alabilmesi, bu şahsın yetkili mahkemeye müracaat edip nafaka talebinde bulunmasına bağlıdır. Yetkili mahkeme böyle bir talep olmaksızın re'sen nafakaya hükmedememektedir.¹²⁵ Buna göre nafaka yükümlüsü olma şartlarını taşıyan kimse, ancak alacaklının talebi üzerine mahkemenin nafakaya hükmetmesiyle hukuken nafaka borçlusu vasfını almaktadır.

Türk Borçlar Kanununun zamanaşımını düzenleyen maddeleri uyarınca, nafaka alacağı on yıllık zamanaşımına tabi olmaktadır.¹²⁶ Zira TBK'nın 146. maddesinde: *“Kanunda, aksine bir hüküm bulunmadıkça, her alacak 10 yıllık zamanaşımına tabidir”* denilmektedir. Kanunun 147. maddesinde bu genel kuralın dışında olup 5 yıllık zamanaşımına tabi alacaklar zikredilmekte ve bunların arasında nafaka alacağı bulunmamaktadır. Bu durum Türk medeni hukukuna göre de mahkemenin takdir ettiği nafaka bedelinin nafaka yükümlüsünün zimmetinde borç olarak sabit olduğunu ve nafaka alacaklısının hak kazandığı halde herhangi bir sebeple alamadığı geçmiş nafakalarını -10 yıllık zamanaşımı süresi dolmadıkça- yükümlüden talep edebileceğini göstermektedir. Bu bakımdan Türk medeni hukukunun yaklaşımının, İslâm hukukçularının çoğunluğu tarafından benimlenen görüşle örtüştüğü görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Varlıklı kimselerin, eşleri ve velayetleri altındaki çocuklarının geçimini sağlama görevleri dışında, fakir ve çalışıp kazanmaktan aciz durumdaki yakın akrabalarına karşı da düzenli maddi yardımda bulunma sorumluluklarının olduğu, hem İslâm hukukunda hem de Türk medeni hukukunda benimsenmiş bir hükümdür. Bu yükümlülük İslâm hukukunda “akraba nafakası”, Türk medeni hukukunda ise “yardım nafakası” terimleriyle ifade edilmektedir.

123 İslam hukukunda evli kadının nafakasının kocasına ait olduğuna dair makalemizin 3. sayfasına ve 12. dipnota bakılabilir.

124 Bkz. *TMK*, md. 364.

125 Genç, *a.g.e.*, s. 34.

126 Genç, *a.g.e.*, s. 108.

Nafaka yükümlülüğüne muhatap olabilecek akrabalar ortaya konulurken İslâm hukukçularınca dikkate alınan üç vasıf bulunmaktadır. Bunlar cüz'iyet, mahremiyet ve mirasçılıktır. Cüz'iyet vasfı akraba arasında karşılıklı nafaka hukukunu doğurduğu ittifakla kabul edilen bir vasıf olup, kişinin kendi cüz'ü olan yakınları ve kendilerinin cüz'ü olduğu yakınlarıyla arasında nafaka hukukunun bulunduğu tartışmasız sabit görülmektedir. Bununla birlikte Mâlikî hukukçular cüz'iyet vasfını yalnızca ebeveynler ve çocukları arasında dikkate alıp nafaka hukukunu sadece onlar arasında geçerli görürken, diğer İslâm hukukçuları kişiyle bütün usûl ve fûrû'u arasında bu vasfı dikkate almakta ve nafaka hukukunu her iki soyun tamamına teşmil etmektedirler.

Diğer iki vasıf ise kişinin usûl ve fûrû'u dışında civar yakınlarıyla da arasında nafaka hukukunun bulunduğu kanaatine sahip olan Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde mevzu bahis edilmektedir. Mahremiyet vasfı yalnızca Hanefî hukukçularca nafaka hukuku doğuran bir vasıf olarak görülmekte ve onlara göre kişi ile mahrem civar yakınları arasında karşılıklı nafaka hak ve yükümlülüğü bulunmaktadır. Mirasçılık vasfına gelince, esasen bu vasıf her iki mezhepte de nafaka hukukuna tabi akrabaları tayinde dikkate alınan bir vasıftır. Ancak Hanbelî mezhebinde kişinin bir civar yakınına karşı nafaka yükümlüsü olabilmesi için onun hali hazırda mirasçısı durumunda olması gerekli görülürken, Hanefî mezhebinde civar yakınların hali hazırda birbirlerinin mirasçısı olmamakla birlikte hukuken birbirlerine mirasçı olmaya elverişli halde bulunmaları aralarında nafaka hukukunun doğması için yeterli sayılmaktadır.

Türk medeni hukukunda İslâm hukukunda dikkate alınan bu üç vasıftan yalnızca cüz'iyet vasfının nafaka hukukunda dikkate alındığı görülmektedir. Bundan dolayı üstsoy ve altsoyun tamamı nafaka hukukuna dâhil edilmiştir. Bu iki soyun dışında ise sadece kardeşlerin nafaka yükümlüsü veya alacaklısı olabilecekleri benimsenmiştir.

İslâm hukukunda ve Türk medeni hukukunda nafaka müessesesi, insanların çalışıp çabalamadan başkalarına yük olarak yaşamalarının ve varlıklı kimselerin sırtından geçinmelerinin önünü açan bir sistem değildir. Nafaka hukuku, çalışıp kazanmaya engel durumlarla karşı karşıya bulunan şahısların ziyan olmasını önlemek için vaz' edilmiş bir nizamdır. Bunun için her iki hukuk düzeninde de, kişinin yakınlarından nafaka alabilmesi için fakir olması ve çalışıp kazanma imkânından mahrum bulunması şart koşulmuştur. Ancak İslâm hukukunda genellikle anne baba ve diğer usûlün zengin olan fûrû'undan nafaka alabilmesi için çalışmaktan aciz olma şartı aranmamış, fakir olmaları yeterli görülmüştür. Bu yaklaşımda zenginlik ve refah içindeki kimselerin fakir olan anne, baba,

dede ve ninelerini geçim derdiyle çalışmak zorunda bırakmalarının, onlara gösterilmesi gereken hürmet ve iyi muameleyle bağdaşmadığı düşüncesinin etkisi bulunmaktadır.

Nafaka hukukunda kişinin kendileriyle arasında cüz'iyet ilişkisi bulunan yakınlarının diğer yakınlar göre önceliğinin bulunduğu, hem İslâm hukukunda hem de Türk medeni hukukunda müşahede edilen bir durumdur. Nitekim İslâm hukukunda usûl ve fûrû'a nafaka yükümlülüğü için nafaka ödeyebilecek kadar mal veya kazanca sahip olmak yeterli görülmüş, civar yakınlar nafaka yükümlülüğünde ise zenginlik şartı aranmıştır. Türk medeni hukukunda da benzer bir şekilde, kişinin kardeşlerine nafaka ödemekle yükümlü olabilmesi için refah halinde olması şart iken, üst ve alt soy için böyle bir şart koşulmamıştır.

Nafaka kapsamında karşılanması gereken ihtiyaçların neler olduğu, mahkemece takdir edilecek nafaka miktarının tespitinde dikkate alınacak en önemli hususlardan birisidir. Fıkıh kaynaklarında bu bağlamda zikredilen ihtiyaçlara bakıldığında, bunların kişinin hayatını normal bir şekilde sürdürebilmesi için gerekli temel ihtiyaçlar olduğu görülmektedir. Bu ihtiyaçlar zaman, yaşanan coğrafya, oturan muhit vb. birçok etkene bağlı olarak değişkenlik gösterebileceğinden, bunları belirlerken kişinin çevresinde hâkim olan örf ve âdetler göz önünde tutulmalıdır. Nafaka alacaklısına bu çerçevede belirlenen temel ihtiyaçları karşılayacak miktarda bir nafaka takdir edilmelidir. Türk medeni hukukunda da yalnızca nafaka alacaklısının geçimi için gerekli olan miktar yardım nafakası kapsamında değerlendirilmekte, lüks ve gereksiz harcamalar içinse nafaka talep edilememektedir.

Kaynakça

Akıntürk, Turgut, *Türk Medeni Hukuku II-Aile Hukuku*, 10. bs., İstanbul, Beta Yayınları, 2006.

Bereketî, Muhammed Amîmü'l-ihsân el-Müceddidî, *et-Ta'rifâtü'l-fikhiyye*, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1424/2003.

Bozdağ, Gonca Gülfem, “Türk Hukukunda ve Uluslararası Hukukta Nafaka”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 2014.

Bugâ, İmân Mustafa, *Nafakâtü'l-ekârib fi'ş-şer'ati'l-İslâmiyye*, Dimeşk, Dâru'l-Mustafa, 1430/2009.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Zühêyr b. Nâsır en-Nâsır, Beyrut, Dâru tavkî'n-necât, 1422 h.

Buhûtî, Mensûr b. Yunus, *Keşşâfü'l-kınâ'an metni'l-İknâ'*, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, t.y.

_____, *Dekâiku üli'n-nühâ li şerhi'l-Müntehâ/Şerhu Münteha'l-irâdât*, y.y., Âlemü'l-kütüb, 1414/1993.

Cündî, Ziyâüddin Halil b. İshak, *Muhtasaru Halil*, thk. Ahmed Câd, Kahire, Dâru'l-hadîs, 1426/2005.

Çiğdem, Recep, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2012.

Dâmâd Efendi, Şeyhzâde Abdurrahman b. Muhammed, *Mecmeu'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur*, y.y., Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, t.y.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Suudi Arabistan, Dâru'l-muğnî, 1412/2000.

Derdîr, Ebû'l-Berekât Ahmed b. Muhammed el-Adevî, *eş-Şerhu'l-kebîr* (Desûkî'nin hâşiyesiyle birlikte), y.y., Dâru'l-fikr, t.y.

Desûkî, Muhammed b. Muhammed İbn Arafe, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale'ş-Şerhi'l-kebîr*, y.y., Dâru'l-fikr, t.y.

Doğan, İzzet, “Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, sy. 35/1, 2015.

Dolu, Serhat, “İştirak Nafakası”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2010.

Ebû Ceyb, Sa'dî, *el-Kâmüsü'l-fikhî luğaten ve istilâhan*, Dimeşk, Dâru'l-fikr, 1408/1988.

Ensârî, Zeynüddîn Ebû Yahya Zekerîya b. Muhammed, *Esne'l-metâlib fî şerhi Ravzî't-tâlib*, y.y., Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, t.y.

Erbay, Celal, "Nafaka", *DİA*, XXXII, 2006.

Feyyûmî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, *el-Misbâhu'l-münîr fî garîbi's-Şerhi'l-kebîr*; Beyrut, el-Mektebetü'l-ilmîyye, t.y.

Gandûr, Ahmed, *el-Ahvâlû's-şahsiyye fi't-teşri'i'l-İslâmî maa beyânî kânûni'l-ahvâlî's-şahsiyye li'l-kazâi fi mehâkimi'l-Kuveyt*, Kuveyt, Mektebetü'l-felâh, 1427/2006.

Genç, Akif, "Türk Medeni Hukukunda Yardım Nafakası", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2012.

Güleç, Hasan, *İslâm Hukukunda Nafaka*, İzmir, Anadolu Matbaacılık, 1996.

Haccâvî, Şerefüddîn Ebu'n-Necâ Musa b. Ahmed, *el-İknâ' fî fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Abdüllatîf Muhammed Musa es-Sübkî, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, t.y.

Haddâd, Ebû Bekr b. Ali ez-Zebîdî, *el-Cevheratü'n-neyyira*, y.y., el-Matbaa-tü'l-hayriyye, 1322 h.

Halebî, İbrahim b. Muhammed, *Mülteka'l-ebhur*; thk. Halil İmrân el-Mansûr, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419/1998.

Haraşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Şerhu Muhtasari Halil*, Beyrut, Dâru'l-fikr, t.y.

Haskefî, Muhammed b. Ali Alâuddîn, *ed-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-eb-sâr ve câmi'i'l-bihâr*; thk. Abdülmün'im Halil İbrahim, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1423/2002.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*; 2. bs., Beyrut, Dâru'l-fikr, 1412/1992.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed ez-Zâhirî, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, Beyrut, Dâru'l-fikr, t.y.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sîvâsî, *Fet-hu'l-Kadîr*, y.y., Dâru'l-fikr, t.y.

İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahman b. Muhammed, *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Mukni'*, y.y., Dâru'l-kitâbi'l-arabî, t.y.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffaküddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî, *el-Muğnî*, y.y., Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968.

_____, *el-Mukni' fî fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâût-Yasin Mahmud el-Hatîb, Cidde, Mektebetü's-sevâdî, 1421/2000.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnaût vdğr., Beyrut, Dâru'r-risâletü'l-âlemiyye, 1430/2009.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, 3. bs., Beyrut, Dâru sâdir, 1414 h.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim el-Mısrî, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 2. bs., y.y., Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, t.y.

Kal'acî, Muhammed Revvâs- Kanîbî, Hâmid Sâdik, *Mu'cemü lugati'l-fukahâ*, 2. bs., y.y., Dâru'n-nefâis, 1408/1988.

Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2. bs., y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1406/1986.

Kelbî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey el-Gırnâtî, *el-Kavânî-nü'l-fikhiyye*, y.y., t.y.

Kudûrî, Ahmed b. Muhammed Ebu'l-Hüseyn, *Muhtasaru'l-Kudûrî*, thk. Kâmil Muhammed Uveyda, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1418/1997.

Mahmasânî, Subhî, *el-Mebâdiü's-şer'iyye ve'l-kânûniyye fî'l-hacri ve'n-nafakâti ve'l-mevârîsi ve'l-vasıyye*, 9. bs., Beyrut, Dâru'l-İlmi li'l-melâyîn, 2002.

Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Hâvi'l-kebîr fî fikhi mezhebi'l-İmâmî's-Şâfi'i*, thk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1419/1999.

Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye.

Mergînânî, Ebu'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Tallâl Yusuf, Beyrut, Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, t.y.

Mevsîlî, Mecdüddîn Ebu'l-Fadl Abdullah b. Mahmud, *el-Muhtâr li'l-fetvâ* (İhtiyâr şerhiyle birlikte), Kahire, Matbaatü'l-halebî, 1356/1937.

_____, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, Kahire, Matbaatü'l-Halebî, 1356/1937.

Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf, *et-Tâcü ve'l-iklîl li Muhtasari Halil*, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1416/1994.

Meydânî, Abdülgani b. Tâlib, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, el-Mektebetü'l-ilmiyye, t.y.

Mübârekfûrî, Ebu'l-Alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, t.y.

Osmanlı Nafaka Kanunu.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, 2. bs., Halep, Mektebetü'l-matbûâtî'l-İslâmîyye, 1406/1986.

Nevevî, Ebû Zekerîya Muhyiddîn Yahya b. Şeref, *Minhâcü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*, thk. İvaz Kâsım Ahmed İvaz, y.y., Dâru'l-fîkr, 1425/2005.

_____, *Ravzatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*, thk. Züheyr eş-Şâvîş, 3. bs., Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî, t.y.

Özcan, Ruhi, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, İzmir, Çağlayan Yayınları, 1996.

Özdemir Kol, Pembe, “Türk Hukukunda Tedbir Nafakası”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 2013.

Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Beyrut, Dâru'l-ma'rife, 1414/1993.

Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâmî's-Şâfi'î*, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, t.y.

Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzî'l-Minhâc*, y.y., Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415/1994.

Topuksak, Zümra, “Yardım Nafakası”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2011.

Türk Borçlar Kanunu.

Türk Hukuk Kurumu, *Türk Hukuk Lugatı*, 3. bs., Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1991.

Türk Medeni Kanunu.

Zeyla'î, Osman b. Ali Fahrüddîn, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, Bulak/Kahire, el-Matbaatü'l-kübrâ el-emîriyye, 1313 h.

